

ATT ÄNDRA ETT TANKEMÖNSTER – SKÅDEBANANS KRIMINALVÅRDSPROJEKT KULTUR FÖR LIVET

Kriminalvården arbetar för att göra samhället säkrare, tryggare och att minska återfall i brott. Så står det på förstasidan på Kriminalvårdens egen hemsida. En bra programbeskrivning. Och huvudsaken måste naturligtvis vara att minska återfall i brott. Har man framgång med det, så blir också samhället säkrare och tryggare.

Det här är en modern målsättning för kriminalvården, den tar sikte på tillståndet i samhället och på den enskildes möjlighet att skapa nya tankemönster, som i sin tur ger möjligheter att göra andra och nya val i livet. Och därmed ta bort risken för att återfalla i brott, eller för att fortsätta leva med en kriminell identitet.

I Kriminalvårdens programförklaring finns inga spår av en äldre syn på straffets funktion, den som innebar vedergällning, samhällets hämnd. Men i dagens politiska och kriminalpolitiska debatt skymtar ändå vedergällningsperspektivet tydligt. En motvikt är en humanistisk människosyn som tar avstånd från vedergällning, och sätter tron på människans möjligheter främst. Detta sker genom att uppmärksamma individens inneboende styrkor och resurser, och genom att använda positivpsykologiska insatser för att stärka individens kapacitet att bidra konstruktivt till samhällsutvecklingen.

En väg för den enskilde dömde att få syn på sina positiva möjligheter är att arbeta kreativt, konstnärligt. Och det är här Skådebanan kommer in i bilden. Skådebanans kärnuppgift är att undanröja hindren för tillgång till konst och kultur för dem som inte självklart söker sig till konstnärliga upplevelser eller till konstnärligt arbete. Skådebanan ser tillgång till konst och kultur – både som skapande och mottagande - som en demokratisk rättighet. Det har följt rörelsen ända sedan starten 1910. Skådebanan grundades hand i hand med rösträtts- och demokrati rörelsen och finns idag i många av Sveriges regioner.

Med stöd från Postkodstiftelsen har tre av Skådebanans regionala avdelningar - i Skåne, Dalarna och Norrbotten - under 2021 genomfört pilotprojekt på tre olika ställen: ett musikprojekt på kriminalvårdsanstalten i Kristianstad, ett teaterprojekt på anstalten i Haparanda och ett arbete med biblioterapi och konst på häktet i Falun. Trots svårigheter under pandemitiden kan vi se mycket fina resultat. I Kristianstad arbetade man under professionell ledning med musikaliska idéer, som fick växa till komposition, textarbete, arrangemang, inspelning och resulterade i inspelade låtar på en CD. I Haparanda genomfördes ett teaterprojekt - kallat SpotOn! - under ledning av Norrbottensteaterns barn- och ungdomsavdelning Ung Scen Norr. Under fyra intensiva dagar byggde man en hel teaterföreställning, baserad på deltagarnas eget personliga material. Båda projekten upprepades med en utvärderingskonferens däremellan. Alla projekten är enbart till för deltagarna, det ingår inte i målsättningen att projekten skall visas upp utanför anstalterna.

Det är de regionala skådebanorna som genomför arbetet inom Kultur för livet i samarbete med lokala konstnärer/pedagoger. Riksskådebanan har tagit initiativ till projektet, samordnar och har etablerat en dialog med företrädare för forskarsamhället.

Det genomförs kulturprojekt på andra håll, goda exempel är anstalterna i Österåker och Mariefred. Unikt för Skådebanans projekt är att det följs av forskning på master- och C-uppsatsnivå. Slutsatsen i masteruppsatsen som följde musikprojektet i Kristianstad lyder: "... Samtliga interner på den avdelning där projektet genomfördes hade en positiv attityd till musikprojektet, respektive att "en känsla av sammanhang" över tid visade tendenser mot att förbättras mer hos de interner som medverkat jämfört med dem som inte medverkat i musikprojektet." Såväl deltagarna i musikprojektet som projektledaren ansåg att musikprojektet hade en positiv inverkan på deltagarna. Studentarbetet kommer till slutsatsen att deltagande i musikprojektet kan fungera som en katalysator för en "positiv förändring", vilket indirekt kan bidra till att minska återfall i kriminalitet."

Konstnärligt och kreativt arbete inom kriminalvården är etablerat på många håll i världen. I Italien arbetar man med teater på så många anstalter, att man numera regelbundet genomför en fängelse teaterfestival. I USA är arbetssättet starkt etablerat. I ett tillkännagivande från USA:s Justitiedepartement skriver man om ett teaterprojekt för tidigare intagna, The Cell Block Theatre's Crucial Bridge Gap Therapy project, i New Jersey som "ett helhets, fyra månader långt projekt som syftar till att förändra tankemönstren hos personer med en kriminell historia." "...Personalen som arbetar med projektet ser att teaterproduktion har en välgörande effekt på deltagarnas självkänsla och på deras sätt att hantera relationer med andra." Efter en redogörelse för vilka teatrar som samarbetar med fängelseprojekt avslutar man: "Sådana program har resulterat i en starkt reducerad återfallsfrekvens..."

Under nästa år avser Skådebanan att vidga och fördjupa arbetet, genom nio delprojekt som planeras på anstalter, inom frivården och på ett par av Statens Institutionsstyrelses ungdomshem. Det kommer att bli arbete med teater, musik, körsång, biblioterapi, bildkonst, skrivande på anstalterna i Kristianstad, Österåker, Skänninge, Östragård, Hinseberg, Haparanda, inom frivården i Dalarna och på ungdomshemmen i Stigby och Sundbo.

En intern på en anstalt i Sverige ska ha en sysselsättning: studier eller arbete eller terapi eller, som Kriminalvården kallar det: Annan Strukturerad Verksamhet, ASV. Skådebanans målsättning är att kreativt och konstnärligt arbete ska uppta en betydligt större del av ASV än vad det gör idag. Vad som krävs är att politiker och beslutsfattare inom Kriminalvården ser värdet av kreativt arbete, och att det framdeles ska finnas som ett självklart val för de intagna. Om arbetet ska hålla den höga kvalitet som behövs, så ska arbetet tillsammans med de intagna utföras av professionella konstnärer och konstpedagoger. Och forskningsinsatser ska ske löpande så att projektets värde för alla medverkande – de dömda, Kriminalvårdens personal på plats och samhället – ska utvärderas och offentliggöras.

Vi som medverkar i Kultur för Livet-projektet ser det här arbetet som nödvändigt för en humanistisk människosyn, som en motvikt mot de repressiva tongångarna i dagens debatt.

Ann Mari Engel, ordförande Riksskådebanan

Göran Sarring, projektledare Riksskådebanan

Anne H. Berman, professor i klinisk psykologi, Uppsala Universitet

Thomas Ekbohm, kriminalvårdsexpert